Кассиопея, 1999. – 28с. *Кристева* Ю., Бахтин, Слово, диалог и роман // Вестник МГУ. – Серия 9. – Филология. – 1995 – №1. – С.97 – 124. *Рихло* П.В. Поетика діалогу. Творчість Пауля Целана як інтертекст. / Петро Рихло: Чернігів. Нац. Ун-т ім..Ю.Федьковича. – Чернівці: Рута, 2005. – 583с. – Бібліогр. *Рыжкова* В.В. Аллюзия как интертекстуальный элемент в американской литературе // Другі Каразінські читання: друге століття Харківської лінгвістичної школи: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції. – Харків, 2003. – С.111 – 112. *Burbank*, Rex. Thornton Wilder. – NY.: Twayne Publ., Inc., 1961. – 156 p. *Eliot* Thomas Stearns. Selected Essays. – London: Faber&Faber, 1953. – 516 p.

ЧЕРНЮХ Б. В.
(*Львівський нац. ун-т ім. Івана Франка*)

ЛАТИНСЬКИЙ ПЕРФЕКТ: PERFECTUM ЧИ PRAETERITUM PERFECTUM

Серед темпоральних форм латинської мови перфект привертає до себе чи не найбільшу увагу дослідників уже понад століття. Причинами цього є його надзвичайна поширеність (друге місце за частотністю вживання після презенса), функціонування у різних типах дискурсу - плані історії та мовлення [Бенвенист 1974, с. 271], здатність формувати довкола себе систему часових форм.

Якщо стосовно походження перфекта, як гетерогенного утворення, об'єднуючого первісно відмінні основи аориста і власне перфекта (пор. лат. dixi - д.-гр. œdeixa (аорист), лат. vidi - д.-гр. #o‹da, д.-інд. vettha (перфект)) серед дослідників існує консенсус, то цього не можна сказати про трактування його семантики.

На сьогодні у мовознавстві домінуючими є дві точки зору, які можна характеризувати як „аспектуальну" і „темпоральну".

Перша з них була висунута А. Мейє, який, опираючись на варронівський поділ часів на verba infecta et perfecta (Varro LL IX, 96-101), розглядав перфект як praesens perfectum, тобто як презенс з огляду на час і як перфект з огляду на вид. „Tuli … є теперішнім часом… . Воно не позначає, що дія „носити" є минулою, а, що у теперішній момент ця дія є завершеною" [Meillet 1897, с. 82].

Перфект як носія виключно видового значення темпоральна семантика якого визначається контекстом пропонують розглядати М. Пуар'є [Poirier 1978] та К. Туратьє [Touratier 1994, с. 114].

Представники „темпоральної" концепції трактують перфект як виключно минулий час, який не має точок дотику з теперішнім [van der Heyde 1933, с. 72; Serbat 1977, с. 341], а характеризується двома ознаками – передуванням дії стосовно моменту мовлення та її припиненням (завершенням) до нього [Mellet 2000, с. 104; Pinkster 1990, с. 231]. Підтвердженням виключно претерітного характеру, на думку Г. Серба, є те, що римські граматики не згадують про перфект як про презенс, характеризуючи його як praeteritum perfectum, та переважне вживання перфекта як історичного часу [Serbat 1977] . Притаманний для перфекта зв'язок з теперішнім пояснюється як результат„логічної дедукції" [Serbat 1977, с. 346].

Традиційна граматика розглядає перфект як форму, яка у плані змісту характеризується двома основними значеннями – завершеності у минулому (perfectum historicum) і теперішньому (perfectum praesens), котрі, відповідно, репрезентують аористичну і перфектну складові [Kühner–Stegmann 1976, с. 124; Hofmann-Szantyr 1965, с. 317]. Користуючись термінологією Ф. де Сосюра [де Сосюр 1998, с. 89], перфект можна характеризувати як одне „позначення", якому відповідають два „позначуваних".

Ось декілька прикладів:

I. Perfectum historicum

1 а) Galeam, gladium, hastam invenerunt Lacedaemonii (Plin. N. H. 7, 200) „Шолом, меч, спис винайшли лакедемоняни".

1 б) Themistocles ingratae patriae iniuriam non tulit (Cic. Lael. 12, 42) „Ціцерон не завдав кривди невдячній батьківщині".

1 в) C. Mucius adulescens nobilis penetrare in castra hostium constituit (Liv. 2, 10, 2) „Гай Муцій, знатний юнак, постановив проникнути у ворожий табір".

II. Perfectum praesens

2 а) An oblitus es, quid initio dixerim? (Cic. N. D. 2, 2) „Чи ти забув, що я сказав спочатку?"

2 б) Nunc intellexi (Pl. Cist. 624) „Тепер я зрозумів".

2 в) Quid mihi tu tandem hodie … quod dici posit reliquisti? (Cic. De or. 2, 365) „Що ж ти, зрештою, залишив мені сьогодні такого…, що можна сказати?"

У всіх наведених випадках перфект виражає припинену ситуацію, локалізація якої на осі часу зумовлена контекстом на мікро- або макрорівнях. Розташування перфекта вжитого у історичній розповіді у сфері минулого, також визначалось екстралінгвістичними факторами, зокрема, опорою на знання слухача (читача). „Носієм" претерітальності могла бути і назва твору. Читач, беручи до рук твори Цезаря чи Лівія, вже з заголовку міг судити, що у них мова йтиме про минулі події. Індикаторами темпоральності, могли бути відповідні часові форми (минулі часи vs. неминулі) або ж лексеми, які у той чи інший спосіб інформували про час дії, зокрема, прислівники часу (olim, nuper, modo, nunc, hodie і ін.).

Що стосується зв'язку перфекта з теперішнім, то він, як правило, характерний для безпосереднього комунікативного акту, актуалізуючись лексичними засобами, емфатичністю висловлювання і зв'язком з учасниками розмови [Mellet 2000, c.101; Touratier 1994, c. 115].

Вибір на користь претерітного чи презентного значення перфекта також залежав від особистісного сприймання слухача (читача). Особливо виразно така залежність простежується у perfectum passivi, де, залежно від місця логічного наголосу – на part. perf. pass. чи дієслові esse– допускається двозначне тлумачення ситуації- як виключно минулої або як такої, що має певні наслідки у теперішньому. Прикладом такої двозначності, як слушно відзначає С. Меллє [Mellet 2000, c.102-103], є перфект sunt creata у Лукреція: … merito maternum nomen adepta // terra sit, e terra quoniam sunt cuncta creata (Lucr. 5, 795-796) „…земля заслужено здобула ім 'я матері, тому що з землі все народилось ". Дану форму яке можна трактувати як претеріт („все народилось") або як презенс („все є народженим").

У темпоральній системі перфект протистоїть імперфекту як часова форма, що виражає завершеність. Ця його ознака визнається як прибічниками „аспектуального", так і „темпорального" підходів. На нашу думку, перфект краще характеризувати як часову форму, що виражає припинену ситуацію. Дана ознака, будучи родовим поняттям щодо завершеності, включає її, але не обмежується лише нею. Особливо виразно різниця між завершеністю та припиненням спостерігається при поєднанні перфекта з прислівниками paene та prope „майже". Як відзначає А. Бертоккі [Bertocchi 1996, c. 459], перфект є чи не єдиною часовою формою, що поєднується з paene, тоді як вживання інших минулих часів представлене поодинокими випадками, починаючи з післякласичної латини. Принагідно відзначимо, що в українській мові „майже" також поєднується з доконаним видом (майже зробив, але не *майже робив)

3 а) Paene in foveam decidi, ni hic adesses (Pl. Persa 594) „Я впав би (досл. майже впав) до ями, якщо б тебе не було поряд".

3 б) Marius … non modo a senatu non est restitutus, sed reditu suo senatum cunctum paene delevit (Cic. Post red. in sen. 38) „Марій … не лише не був поновлений сенатом у правах,але й своїм поверненням майже знищив весь сенат".

У наведених прикладах перфект не позначає ситуацію, завершену у дійсності, а тільки ситуацію припинену, яка не дійшла до свого логічного кінця: звідник Дордал (3а) не впав у яму, Марій (3 б) не знищив сенат.

З припиненням пов'язане т. зв. „негативне" значення перфекта, тобто, відсутність ситуації у момент мовлення, напр.: fuimus Troes,fuit Ilium et magna gloria Teucrorum (Verg.Aen. 2, 325-326) де перфект позначає припинений стан [Pinkster 1990, с. 233]. У свідомості слухача (читача) значення припинення може трансформуватись у заперечення ситуації: fuimus Troes „ми були троянцями, але вже не ними" (пор. у Шевченка „Ще як були ми козаками…").

Характерною рисою латинської дієслівної системи була темпоралізація видових протиставлень [Haverling 2000, с. 12], причиною якої слід вважати появу нового критерія, зовнішнього стосовно дії, а саме, моменту мовлення. Його роль як точки відліку узгоджується з антропоцентричним характером мови, що передбачає систему координат „я – тут – зараз" (hic et nunc мовця). Завдяки цьому відбулась реорганізація дієслівної системи внаслідок якої основи інфекта почали виражати одночасність , а основи перфекта – передування. Зв'язок між видовою семантикою і темпоральною локалізованістю спостерігається у мові індіанців хопі, де, згідно з Б. Уорфом, негранічні (ателічні) дієслова, якщо вони не конкретизуються контекстом, здатні виражати теперішнє і одночасність, а граничні (телічні) – минуле і передування [Back 1991, с. 286]. У цьому сенсі латинську дієслівну систему можна розглядати як двовимірну, кожен член якої визначається розташуванням на осі часу і співвідношенням з моментом мовлення [Pinkster 1983, с. 286-288; Pinkster 1990, с. 217-220]. Вибір моменту мовлення як точки відліку також пояснює відсутність у перфекта формальних показників темпоральності, що зближує його з презенсом (пор. vide-o (презенс) та vid-i (перфект)).

Виражена перфектом ситуація не обов'язково повинна розглядатись з позицій моменту мовлення. Точкою розгляду може бути будь-який інший заданий контекстом момент. Цим, зокрема, пояснюється вживання перфекта для позначення майбутньої припиненої дії, напр.:

5 а) Perii, si me aspexerit (Pl. Amph. 320) „Я загину, якщо він мене побачить".

5 б) Cui (Bruto) si esse in urbe tuto licebit, vicimus.(Cic. Att. 14, 20, 3) „Якщо він (Брут) зможе бути безпечним у Римі, ми переможемо ".

Властиве для перфекта значення припинення, і, як наслідок, передування виразно простежується у інфінітивних зворотах з infinitivus perfecti, напр.:

6 а) Medea Peliam dicitur fecisse rursus ex sene adulescentulum (Pl. Pseud. 871) „Кажуть, що Медея перетворила старика Пелія знову в юнака".

6 б) Mihi sum conscius numquam me nimis vitae cupidum fuisse (Cic. Tusc. 2, 4, 10) „Я свідомий того, що ніколи надто не прагнув до життя".

Водночас, у ранній і інколи у класичній та післякласичній латині інфінітив перфекта позбавлений значення передування, напр.:

7 а) BACAS VIR NEQVIS ADIESE VELET CEIVIS ROMANVS NEVE NOMINVS LATINI… (CIL, I^2, 581,7) **„**Нехай до вакханок не прийде (досл. не захоче прийти) жоден чоловік: ані римський громадянин, ані латинського імені… "

7 б) … homines dum … //effugisse volunt longe longeque remosse,// sanguine civili rem conflant divitiasque // conduplicant avidi, caedem caede accumulantes (Lucr. III, 68-71) „ …люди, доки // хочуть втекти, і віддалитись далеко-далеко//скроплюють громадянською кров'ю державу і жадібні// подвоюють багатство, збільшуючи вбивство вбивством".

Здебільшого згадана форма виступає при дієсловах зі значенням волевиявлення (volo, nolo) і, на думку ряду дослідників, характеризується аористичним значенням [Hofmann- Szantyr 1965, c. 352; Scherer 1975, c. 83] або значенням завершеності [Touratier 1994, c. 114; Kühner- Stegmann 1976, c. 133]. Можливо, у даному випадку представлене первинне значення перфекта без темпоральних нашарувань, оскільки значення передування, суперечило б смислу висловлювання.

Як часову форму, що виражає передування перфект можна розглядати як претеріт (praeteritum досл. „пройдене"), однак ця претерітальність має не абсолютний, а відносний характер. Виявом такої відносності є вживання перфекта для вираження ітеративності, де він, не співвідносячись з конкретною часовою площиною, позначає припинення до моменту настання іншої дії, а отже, передування стосовно неї:

7 а) (Galli) cum superaverunt, animalia capta immolant … (Caes. BG 6, 17,3) „(Галли) коли перемогли, приносять в жертву спійманих тварин".

7 б) Tum bella gerere nostri duces incipiunt, cum auspicia posuerunt (Cic. N. D. 2, 3, 9) „Наші полководці тоді починають вести війни, коли здійснили ауспіції".

Розташування точки відліку поза межами зображуваної ситуації сприяє тому, що вона сприймається як цілісна, без виокремлення етапів її розвитку (крім випадків, коли фазовість додатково конкретизується). Зв'язок цілісності та дистантності стосовно точки відліку добре ілюструє метафора О. В. Ісаченка, яку він використав для характеристики доконаного виду: „ Виражаючи процес формами доконаного виду … мовець стоїть зовні процесу, вираженого дієслівною формою: отже він оглядає процес як єдине ціле. Точка зору мовця у даному випадку нагадує точку зору осіб, які стоять під час першотравневого параду на трибуні: вони бачать і початок і кінець, так що парад залишає у них цілісне враження" [Исаченко 1960, с. 132-133]. Завдяки цілісності ситуація сприймається безвідносно до її тривалості, як факт, що, у свою чергу, сприяє динаміці розповіді, її руху вперед на противагу до статичності імперфекта. Динамізм розповіді особливо помітний при нагромадженні форм перфекта (8 а-б) та при його вживанні поряд з імперфектом (8 в), напр.:

8 а) Pontico triumpho … trium verborum praetulit titulum veni vidi vici non acta belli significantem ..., sed celeriter confecti notam. (Suet. Div. Iul. 37, 2) „Під час понтійського тріумфу... несли напис з трьох слів: „Прийшов, побачив, переміг",– який позначав не події війни…, а повідомляв про швидке завершення ".

8 б) Hac oratione habita mirum in modum conversae sunt omnium mentes summaque alacritas et cupiditas belli gerendi iniecta est, princepsque decima legio per tribunos militum ei gratias egit … seque esse ad bellum gerendum paratissimam confirmavit. (Caes. BG 1, 41, 1-3) „Після цієї промови думки всіх змінились у дивовижний спосіб і виник надзвичайний запал і бажання вести війну, а десятий легіон першим подякував йому (Цезарю) через військових трибунів … і запевнив, що він найпідготованіший до ведення війни".

8 в) (Caesar) ipse noctu progressus milia passuum circiter XII hostium copias conspicatus est. Illi equitatu atque essedis ad flumen progressi ex loco superiore nostros prohibere et proelium committere coeperunt. Repulsi ab equitatu se in silvas abdiderunt, locum nacti egregie et natura et opere munitum, quem domestici belli, ut videbatur, causa iam ante praeparaverant; nam crebris arboribus succisis omnes introitus erant praeclusi. Ipsi ex silvis rari propugnabant nostrosque intra munitiones ingredi prohibebant. At milites legionis septimae testudine facta et aggere ad munitiones adiecto locum ceperunt eosque ex silvis expulerunt paucis vulneribus acceptis. Sed eos fugientes longius Caesar prosequi vetuit, et quod loci naturam ignorabat, et quod magna parte diei consumpta munitioni castrorum tempus relinqui volebat. (Caes. BG 5, 9, 2 – 8) „Сам (Цезар), пройшовши вночі приблизно дванадцять миль, помітив військо ворогів. Вони, підійшовши з кіннотою і колісницями з вищого місця до річки, почали стримувати наших і вступати в сутичку.

Відкинуті кіннотою сховались в лісах, знайшовши добре укріплене природою і власними руками місце, яке, як здавалось, вже раніше підготували для громадянської війни, тому що всі підходи були перекриті багатьма повваленими деревами. Самі ж невеликими групами вискакували з лісу для сутички з нашими і перешкоджали їм проникнути в укріплення. А воїни сьомого легіону, зробивши „ черепаху ” і підвівши до укріплення насип, захопили це місце і прогнали їх з лісів, зазнавши незначних ран. Цезар заборонив переслідувати втікачів надто далеко, і тому, що не знав місцевості, і тому, що, витративши значну частину дня, хотів зберегти час для укріплення табору.”

Динамічність розповіді підсилюється використанням граничних дієслів (8 г), тобто тих, лексична семантика яких передбачає припинення дії після досягнення кінцевої межі.

8 г) Ibi brevi tempore barbarum copiis disiectis, tota regione, quam petierat, potitus, loca castellis idonea communiit, multitudinem, quam secum duxerat, in agris collocavit crebrisque excursionibus locupletavit. (Nep. Milt. 2, 1) „Там за короткий час розігнавши варварське військо і оволодівши всією областю, якої прагнув, зміцнив зручні місця укріпленнями, розташував на полях військо, яке привів з собою і збагатив частими нападами.”

У зв'язку з точкою відліку, на нашу думку, слід розглядати питання про аористичне і власне перфектне значення перфекта. На відміну від грецької мови, де аорист характеризується дистантністю, а перфект контактністю стосовно точки відліку, латинський перфект об'єднує ці значення, пор. (9 а – б):

9 а) Hippias, Pisistrati filius, in Marathonia pugna cecidit… (Cic. Att. 9, 10, 3) „Гіппій, син Пісістрата, загинув у Марафонській битві… ”

9 б) Ea tempestate flos poetarum fuit, qui nunc abierunt hinc in communem locum (Pl. Cas. 18) „У той час було суцвіття поетів, які тепер відійшли звідси до спільного місця.”

Своєрідністю латинського перфекта є те, що, позначаючи припинену ситуацію, він допускає появу її результату, який поширюється на точку відліку і може актуалізуватись під впливом контексту. На це звернули увагу вже пізньоантичні римські граматики, ототожнюючи латинський перфект з аористом і перфектом у грецькій мові [Diom. I, 336,10; Prisc. II, 415, 23-26]. Свідченням такої близькості є також відтворення перфектом згаданих форм грецької мови, напр.:

10 а) `O ™gerqeˆj *paršlaben* (аорист) tÕ paid…on kaˆ t¾n mhtšra aÙtoà, kaˆ Ãlqen e„j gÁn 'Isra»l (Mt. 2,21) (=Qui surgens *accepit* (перфект) puerum et matrem eius et venit in terram Israhel) *„Він (=Йосип) устав, узяв Дитятко та матір Його і прийшов у землю Ізраїлеву.*”

10 б) Metanoe‹te, *½ggiken* (перфект) g¦r ¹ basile…a tîn oÙranîn (Mt. 3,2) (=Paenitentiam agite *adpropinquavit* (перфект) enim regnum caelorum). „*Покайтесь, бо наблизилось Царство Небесне!*”

Аналіз семантики та функціонування перфекта у латинській мові засвідчує, що його основним значенням є вираження ситуації припиненої стосовно заданої контекстом точки відліку. Цим пояснюється як його здатність співвідноситись з різними часовими площинами, так і здатність виражати цілісні дії. Темпоралізація латинської дієслівної системи сприяла трансформації значення припинення у значення передування, яке має відносний характер.

Оскільки об'єктом дослідження у представленій статті є семантика індикатива перфекта, ми не звертались до його кон'юнктивних форм, які також трактуються неоднозначно. Йдеться, зокрема, про значення coniunctivus perfecti у реченнях зі значенням заборони (тип ne feceris). Це, а також зв'язок перфекта з акціональною семантикою дієслів та оточенням, особливості його функціонування у різних типах дискурсу, може становити предмет наступних досліджень.

Література

Бенвенист Э. Отношения времени во французском глаголе // Бенвенист Э. Общая лингвистика.– М., 1974. *Сосюр де* Ф. Курс загальної лінгвістики.–К., 1998. *Исаченко А. В.* Грамматический строй русского языка в сопоставлении со словацким. – Т. II.– Братислава, 1960. *Back M.* Das Verhältnis von Aktionsarten und Tempus im Idg. // Historische Sprachforschung.–1991.– Bd. 104.– S. 279 – 302. *Bertocchi A.* Some Semantic and Pragmatic Properties of paene // Akten des VIII. Internationalen Kolloquiums zur lateinischen Linguistik.– Heidelberg, 1996.– P. 457 – 472. *Haverling G.* On Sco-verbs, Prefixes and Semantic Functions. A study in the development of prefixed and unprefixed verbs from Early to Late Latin.–Göteborg, 2000. *Hofmann J.-B., Szantyr A.* Lateinische Syntax und Stilistik.– München, 1965. *Kühner R., Stegmann K.* Ausführliche Grammatik der lateinischen Sprache.– Teil 2: Satzlehre.– Bd. 1.– Darmstadt, 1976. *Meillet A.* De l'expression de l'aoriste en latin // Revue de Philologie.– 1897.– T. 21.–P. 81-90. *Mellet S.* Le parfait latin, un praeteritum perfectum//Cahier Chronos.– 2000.– T. 6.– P.95 – 106. *Pinkster H.* Tempus, Aspect and Aktionsart in Latin (Recent trends 1961 – 1981) // Aufstieg und Niedergang der römischen Welt.– Teil II: Prinzipat.– Bd. 29.– Hbbd.1: Sprache und Literatur.– Berlin; New York, 1983.– P. 270 – 319. *Pinkster H.* Latin Syntax and Semantics.– London; New York, 1990. *Poirier M.* Le parfait de l'indicatif latin: un passé accompli ou un accompli pur et simple? // Revue des études latines.– 1978.– T. 56.– P. 369-379. *Scherer A.* Handbuch der lateinischen Syntax.–Heidelberg, 1975. *Serbat G.* Les temps du verbe en latin III. Le parfait de l 'indicatif actif // Revue des études latines.– 1977 (1976).– T. 54.– P. 308 – 352. *Touratier Chr.* Syntaxe latine.– Louvain-la-Neuve, 1994. *Heyde van der K.* L'aspect verbal en latin. Problèmes et résultats. Le temps et l'aspect dans le système verbal latin // Revue des études latines.– 1933.– T. 11.– P. 69 - 84

ЧЕРХАВА О.О.
(Національний університет «Львівська політехніка»)

ГРАМАТИЧНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ КАТЕГОРІЇ ТЕМПОРАЛЬНОСТІ У ТЕКСТАХ ХРИСТИЯНСЬКИХ ПРОРОЦТВ

В останні десятиріччя з'явилося чимало напрацювань у різних галузях мовознавства, однак недостатньо дослідженим залишається питання категорії як групи мовних одиниць, які мають певну спільну властивість, що їх виокремлює. Однією з таких категорій є категорія темпоральності, яка виражається різними засобами, що тісно переплітаються.

Темпоральність, як семантична категорія, що відображає сприйняття й осмислення людиною часу позначуваних ситуацій і їхніх елементів стосовно моменту мовлення того, хто говорить, залишається об'єктом багатьох досліджень. Так, наприклад, А.В.Бондарко вводить термін «часовий дейктичний центр» (мовна точка відліку часових відношень), розглядає його як систему часових форм дієслова та вважає граматичну категорію часу ядром функціонально-семантичного поля темпоральності [Бондарко 1999, с. 87].

Метою цього дослідження є аналіз граматичних засобів вираження темпоральної структури тексту християнського пророцтва та їх вплив на комунікативний контекст пророцтва. Мета зумовлює необхідність уточнення поняття темпоральної структури, детальний аналіз категорії дієслівного часу та способу.Об'єктом дослідження є версія перекладу англійською мовою Книг Великих Пророків, здійснена Королем Яковим.

Поняття «темпоральна структура тексту» вперше з'являється у працях З. Я. Тураєвої, яка вважає, що це «система відносин, яка з'єднує мовні елементи, що передають часові відношення та об'єднуються спільною функціональністю та семантикою» [Тураєва 1986,с.95]. Невдовзі Т.М. Голосова розглядає темпоральну структуру як текстову категорію, що належить до розряду системно-мовних категорій